

**SYSTEM EDUKACJI I STUDIA WYŻSZE
W OPINII MŁODZIEŻY POGRANICZA
POLSKO-UKRAIŃSKIEGO**

Wstęp

Jakość edukacji jest istotnym czynnikiem w rozwoju społeczeństwa wiedzy. Dzisiaj przewagę konkurencyjną można zyskać w dużym stopniu dzięki wiedzy i innowacjom. Państwa, w których przywiązuje się dużą wagę do jakości edukacji, mogą sprostać wyzwaniom płynącym z wymogów globalnej konkurencji¹. Lepsze szkoły, kompetentni nauczyciele, dobrze wyposażone pracownie i sale gimnastyczne dają uczniom szansę na poprawę osiągnięć szkolnych.

Celem niniejszego artykułu jest próba porównania systemu edukacyjnego w Polsce i Ukrainie. Analizy komparatystyczne będą prowadzone na podstawie odpowiedzi uczniów szkół ponadgimnazjalnych dotyczących: jakości wiedzy przekazywanej w szkole, pracy nauczycieli i warunków edukacyjnych. Artykuł obrazuje też, z jakiego rodzaju trudnościami spotkali się uczniowie w trakcie edukacji. Drugim elementem porównań będą aspiracje edukacyjne maturzystów. Ich wskaźnikiem będzie wybór studiów za granicą. Z jednej strony przedstawione zostaną uwarunkowania tych aspiracji, z drugiej – motywy, którymi kierują się maturzyści wybierający studia za granicą. Na końcu zostaną zaprezentowane opinie młodzieży na temat roli i znaczenia wyższego wykształcenia.

Niniejszy tekst jest próbą oceny systemu edukacyjnego przez pryzmat doświadczeń edukacyjnych maturzystów w Polsce i na Ukrainie. Dzięki uzyskanej wiedzy można ocenić oba systemy edukacyjne i ewentualnie wykazać, które elementy powinny zasługiwać na troskę władz oświatowych.

W Polsce reformy szkolnictwa zdają się przynosić pozytywne rezultaty. W ostatnim raporcie Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności

¹ P.F. Drucker, *Myśli przewodnie Druckera*, Warszawa 2002.

Uczniów (PISA – *Programme for International Student Assessment*) można przeczytać, iż „Polska znalazła się w światowej czołówce pod względem wyników piętnastolatków z 64 krajów i regionów (...). Dokonała też spektakularnego postępu w porównaniu do innych krajów uczestniczących w badaniu i po raz pierwszy uzyskała wyniki powyżej średniej OECD”². Poprawa wyników polskich uczniów nastąpiła w głównej mierze w zakresie następujących umiejętności:

- matematyczne (*mathematical literacy*) – pierwsze miejsce w Unii Europejskiej (UE) na równi z uczniami z Holandii, Estonii i Finlandii;
- rozumowanie w naukach przyrodniczych (*scientific literacy*) – wynik poprawiony o 18 punktów, co lokuje polskich uczniów w ścisłej czołówce;
- czytanie i interpretacja tekstu (*reading literacy*) – polscy uczniowie znaleźli się na czołowym miejscu w UE na równi z uczniami z Finlandii i Irlandii³.

Niestety Ukraina nie uczestniczy w badaniach PISA, co utrudnia ustalenie poziomu wiedzy i umiejętności młodzieży. Dane na temat poziomu edukacji w skali globalnej – potrzebne do opracowania wskaźnika rozwoju społecznego (HDI – *Human Development Index*) – gromadzi Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Opinie mieszkańców państw europejskich na temat funkcjonowania systemu edukacyjnego zbiera się w ramach Europejskiego Sondażu Społecznego (*European Social Survey*). Dane prezentowane w tym artykule są wynikiem badań sondażowych odnośnie oceny systemu edukacji przez samych uczniów.

Biorąc pod uwagę sytuację pogranicza polsko-ukraińskiego, wśród wielu różnych kwestii należy uwzględnić problematykę wspólnej przestrzeni edukacyjnej. Polacy studiują na uczelniach medycznych we Lwowie i innych miastach Ukrainy. Z kolei młodzież ukraińska od kilku lat coraz chętniej podejmuje studia w województwie podkarpackim, m.in. w Państwowej Wyższej Szkole Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu czy też Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Poznanie wzajemnych oczekiwań i systemu edukacyjnego sąsiada pozwala na lepsze dopasowanie oferty edukacyjnej dla potencjalnych studentów „zza miedzy”.

² *Program międzynarodowej oceny uczniów OECD/PISA (Programme for International Student Assessment)*, [online], IFiS PAN, Warszawa 2012, s. 4. URL: http://www.ifispan.waw.pl/index.php?lang=pl&m=page&pg_id=98 [29.10.2014].

³ *Ibid.*

Należy założyć, że w interesie władz państwowych jest troska o jakość edukacji, ponieważ ma to bezpośrednie przełożenie na pozycję państwa na arenie międzynarodowej. David S. Landes pisał, że decydujące znaczenie w powstawaniu światowych potęg miały instytucje, kultura i pieniądze, ale od samego początku i w coraz większym stopniu o międzynarodowej pozycji danego państwa decydowała także wiedza⁴. Wiedza – jak wiemy – jest tworzona przez naukowców, co nie zmienia faktu, że każdy szczebel systemu edukacyjnego jest ważny i ma wpływ na jakość wiedzy.

System oświatowy Polski i Ukrainy

Odsetek PKB wydatków na oświatę w Polsce i na Ukrainie jest zbliżony – to odpowiednio 5,4% i 5,3%⁵. W Polsce liczba uczniów w przeliczeniu na nauczyciela wynosi 10, a na Ukrainie 16. W Polsce procent przerywających naukę wynosi 1,5%, a na Ukrainie 1,9%. W Polsce współczynnik skolaryzacji brutto dla szkolnictwa podstawowego wynosi 99%, dla średniego 97%, dla wyższego 74%, zaś na Ukrainie współczynnik skolaryzacji brutto dla szkolnictwa podstawowego wynosi 106%, dla średniego 98%, dla wyższego 80%⁶. Syntetyczna wartość wskaźnika HDI w 2013 r. dla Polski to 0,834, a dla Ukrainy 0,734. Jeśli uwzględnimy tylko komponent edukacyjny, to widać, iż wydatki na edukację w Polsce i na Ukrainie są zbliżone. Podobny jest również bardzo niski odsetek uczniów przerywających naukę. Różnice pojawiają się w liczbie uczniów przypadających na nauczyciela. W Polsce jest ich znacznie mniej niż na Ukrainie, co oznacza większy komfort pracy w polskich szkołach. Dane odnośnie skolaryzacji wskazują, iż na szczeblu edukacji podstawowej i wyższej Ukraińcy mają więcej uczniów/studentów niż Polacy.

Biorąc pod uwagę aktualne statystyki liczby studentów, można stwierdzić, iż szkolnictwo wyższe w Polsce i na Ukrainie ma charakter masowy⁷. W roku

⁴ D.S. Landes, *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawa 2005, s. 119.

⁵ Human Development Reports, United Nations Development Programme, [online]. URL: <http://hdr.undp.org/en/data> [dostęp 1.11.2014].

⁶ *Ibid.*

⁷ Według Martina Trowa o edukacji wyższej należy mówić, że ma charakter elitarny, jeżeli studiuje do 15% populacji, w przypadku odsetka studentów między 16-50% edukacja ma charakter masowy, a powyżej 50% uniwersalny (M. Trow, *Reflections on the Transition from Elite to Mass to Universal Access: Forms and Phases of Higher Education in Modern Societies since WWII*, UC Berkeley: Institute of Governmental Studies. URL: <http://escholarship.org/uc/item/96p3s213> [dostęp: 23.03.2014]).

akademickim 2012/2013 w Polsce funkcjonowały 453 szkoły wyższe, z czego 321 stanowiły uczelnie prywatne, a 132 państwowe. Według danych z końca 2013 r. studiowało w nich 1 676 927 studentów, w tym 1 245 000 (73%) w uczelniach państwowych, a 459 450 (27%) w prywatnych. Na Ukrainie w roku akademickim 2010/2011 działały 854 uczelnie wyższe, w tym 689 państwowych i 165 prywatnych. Łączna liczba studentów na Ukrainie wynosiła 2 170 000. W roku 2007 ok. 15% wszystkich studentów uczęszczało do prywatnych szkół wyższych, większość pobierała naukę w uczelniach państwowych (85%)⁸.

W badaniach Europejskiego Sondażu Społecznego (ESS) z 2013 r. na temat systemu edukacyjnego i jego funkcjonowania średnie oceny na skali od 0 do 10 dla Polski wynosiły 5,22, odchylenie standardowe 2,36. Dla Ukrainy wyniki były niższe – 4,25, odchylenie standardowe 2,35. Średnia dla całej próby wynosiła 5,56, przy odchyleniu 2,42⁹. Najlepiej system edukacyjny ocenili respondenci w państwach skandynawskich – Finlandia (8,03), Dania (7,83), Norwegia (6,91) – a najgorzej w Bułgarii (3,93), Rosji (4,02) i Portugalii (4,38). Ukraina – jak pokazują wyniki ESS – jest zaliczana do państw o niskiej ocenie systemu edukacyjnego. Polska jest ulokowana nieco wyżej, jednakże respondenci generalnie nie wystawiali wysokich ocen, przez co nasz kraj należy zaliczyć do państw o umiarkowanie pozytywnej ocenie. Jednocześnie należy zaznaczyć, że w ostatnich latach Polska – dzięki środkom pozyskanym z Unii Europejskiej – mogła poprawić stan infrastruktury oświatowej, podnieść poziom wiedzy nauczycieli i poprzez stypendia polepszyć sytuację materialną uczniów. Nasz wschodni sąsiad takich możliwości nie ma.

Maturzyści o nauczycielach, szkole i poziomie wiedzy

Z poziomu ocen globalnych przejdziemy teraz do bardziej szczegółowych analiz prowadzonych w oparciu o wyniki badań własnych autora niniejszego artykułu. Do zebrania prezentowanych poniżej danych wykorzystano meto-

⁸ I. Stadnyi, I. Svityashchuk, *Zachwiana równowaga. System szkolnictwa wyższego w Polsce i na Ukrainie*, Fundacja Energia dla Europy, 11.08.2013. URL: <http://fede.org.pl/zachwiana-rownowaga-system-szkolnictwa-wyzszego-w-polsce-i-na-ukrainie/> [dostęp: 23.03.2014].

⁹ European Social Survey, baza danych pobrana ze strony: <http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS6e02&y=2012> [dostęp: 29.10.2014].

dę sondażową. Badania zostały przeprowadzone w szkołach techniką ankiety audytoryjnej¹⁰. Dane zebrano we wszystkich szkołach ponadgimnazjalnych w Drohobyczu, Przemyślu i okolicach na przełomie 2012 i 2013 r. Łącznie uzyskano 1301 ankiet – 717 w szkołach przemyskich i 584 w drohobyckich.

Głównym celem badań było porównanie młodzieży po obu stronach granicy polsko-ukraińskiej. Analizą objęto ocenę wiedzy nabywanej w szkole, warunki socjalne, w jakich odbywają się lekcje, oraz pracę nauczycieli. Respondenci mieli również wskazać, na jakie trudności natknęli w czasie swojej edukacji szkolnej. Analizom poddano też plany związane ze studiami za granicą i czynniki odpowiedzialne za te dążenia. Biorąc pod uwagę umasowienie wyższej edukacji w obu krajach, zapytano, jak maturzyści tłumaczą to zjawisko.

Prowadzone badania miały charakter porównawczy, w związku z tym analizy będą prezentowane w ten sposób, aby można było zaobserwować ewentualne różnice w ocenach systemu edukacyjnego w obu krajach.

Tabela 1. Jakość edukacji w Polsce i na Ukrainie (w%)

	Polska			Ukraina		
	Bardzo dobrze + dobrze	Bardzo źle +źle	Trudno powiedzieć	Bardzo dobrze + dobrze	Bardzo źle +źle	Trudno powiedzieć
Warunki socjalne	75	17	8	77	17	6
Poziom wiedzy	65	23	12	81	9	10
Praca nauczycieli	65	18	17	89	6	5

Opracowanie własne

Warunki socjalne szkół, czyli ich wyposażenie w komfortowe sale dydaktyczne, dostępność toalet, pracowni, krzeseł, biurków w Polsce i na Ukrainie zostały ocenione podobnie. Pozytywnych odpowiedzi udzieliło 75% Polaków i 77% Ukraińców. Identyczne były rozkłady negatywnych odpowiedzi. Wyniki badań niewo zaskakują, gdyż wydawałoby się, iż warunki w ukraińskich

¹⁰ Badania zostały zrealizowane przez pracowników i studentów Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu, Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Katedry Prawoznawstwa, Socjologii i Politologii Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu.

szkołach różnią się na niekorzyść w stosunku do polskich szkół. Jednakże opinie uczniów są identyczne i niemalże tak samo oceniają oni ten aspekt systemu edukacyjnego.

Kolejnym poddanym ocenie komponentem systemu edukacyjnego w obu krajach był poziom przekazywanej wiedzy. Wśród polskich maturzystów poziom wiedzy przekazywanej w szkołach pozytywnie oceniło 65% respondentów. Na Ukrainie ten odsetek był wyższy i wyniósł 81%. Różnica między ocenami w obu grupach wyniosła 16 punktów procentowych. Polska młodzież była zatem w tej kwestii bardziej krytyczna od ukraińskiej, co potwierdza ilość ocen negatywnych. Źle poziom przekazywanej wiedzy oceniło 23% polskich respondentów i zaledwie 9% ukraińskich. W podobny sposób została oceniona praca nauczycieli. Pozytywne oceny nauczycielom wystawiło 65% polskich respondentów i aż 89% ukraińskich. W przypadku ocen nauczycieli różnica między dwiema grupami wyniosła 24 punkty procentowe. Negatywne oceny nauczycielom wystawiło 18% polskich maturzystów i 6% ukraińskich.

Być może różnice w ocenie przekazywanej wiedzy i pracy nauczycieli wynikają z kontekstu kulturowego. Na Ukrainie system edukacyjny ma w większym stopniu charakter autorytarny. Młodzież obawia się wyrażenia swoich negatywnych poglądów na temat nauczycieli czy szkoły. Wśród młodzieży ukraińskiej instytucja szkoły wciąż cieszy się autorytetem, natomiast w Polsce szkoła i nauczyciele tracą poważanie. Młodzież nie ma najmniejszych oporów przed wyrażeniem swojego krytycznego zdania.

Korzystając z uzyskanych odpowiedzi, przygotowano indeks oceny systemu edukacyjnego, który został utworzony na podstawie pozytywnych ocen warunków socjalnych, poziomu wiedzy i pracy nauczycieli. Najniższa wartość indeksu przyjęła wartość 0, a najwyższa 6. Tak przygotowany indeks został poddany analizie korelacyjnej, dzięki której można zaobserwować czynniki wpływające na ocenę systemu edukacyjnego. Wśród polskich maturzystów indeks oceny systemu edukacyjnego był skorelowany z poziomem zadowolenia z życia ($r=0,127$), typem szkoły ($r=0,127$) i miejscem zamieszkania ($r=0,121$). Pozytywne oceny częściej wystawiali respondenci zadowoleni z życia, częściej byli to licealiści niż uczniowie technikum oraz częściej osoby ze wsi niż z miasta. Na Ukrainie poziom ocen systemu edukacyjnego był skorelowany z oceną warunków materialnych ($r=0,147$), zadowoleniem

z życia ($r=0,123$) i typem szkoły ($r=0,100$). Pozytywne oceny częściej wystawiali respondenci dobrze oceniający swoją sytuację materialną, zadowoleni z życia, częściej uczniowie technikum.

Generalny wniosek jest taki, iż optymiści lepiej oceniali system edukacyjny niż pesymiści, co jest logiczne. Pesymista gorzej ocenia rzeczywistość i w tym przypadku pytany o system edukacyjny częściej wyraził negatywną opinię. Optymiści w lepszym świetle widzieli funkcjonowanie szkoły.

O różnicach w ocenie funkcjonowania placówek edukacyjnych mówią też odpowiedzi na kolejne pytania ankiety. Respondentów poproszono o zaznaczenie głównych problemów występujących w ich życiu szkolnym.

Prawie połowa badanych respondentów stwierdziła, iż znaczącą niedogodnością dla uczniów jest duża liczba zajęć i brak czasu wolnego na rozrywkę i relaks. W Polsce wskazało na to 46%, a na Ukrainie 48% pytanych. Podobny odsetek badanych w obu krajach stwierdził, iż w szkole brakuje warunków do przeprowadzania zajęć z wychowania fizycznego (Polska 16%, Ukraina 15%). W zasadzie na tych dwóch kwestiach podobieństwa się kończą. Przejdźmy zatem do opisu zaobserwowanych różnic.

Polscy maturzyści częściej wskazywali, że lekcje rozpoczynają się zbyt wcześnie, a kończą zbyt późno – 39%. Na Ukrainie takich wskazań było 30%, różnica wynosi zatem 9 punktów procentowych. Zdecydowanie częściej polska młodzież wskazywała, iż lekcje są źle prowadzone, bowiem nauczyciele nie potrafią dobrze wytłumaczyć poruszanych na lekcjach zagadnień – 35%. Na Ukrainie tylko 6% zaznaczyło tę odpowiedź. Różnica wynosi 29 punktów procentowych. Polscy maturzyści częściej uskarżali się na złe warunki nauki – niezbyt komfortowe pomieszczenia – 27%. Na Ukrainie takie problemy sygnalizowało tylko 10% ankietowanych (różnica 17 punktów procentowych). Analogicznie było w kwestii złych kontaktów z nauczycielami, o których wspomniało 26% polskich i 10% ukraińskich maturzystów (różnica 16 punktów procentowych). Również nieco częściej młodzi Polacy twierdzili, że brakuje im rozrywek poza lekcjami – 24%. Wśród Ukraińców taki pogląd wyraziło 17% (różnica 7 punktów procentowych). Podobne rozbieżności były w przypadku oceny relacji z rówieśnikami. Na zły kontakt z kolegami i koleżankami zwracało uwagę 10% Polaków i 3% Ukraińców (różnica 7 punktów procentowych).

Teraz przejdziemy do problemów, które częściej wskazywali Ukraińcy. Wśród nich należy wspomnieć o zbyt dużym obciążeniu zadaniami domowymi – 48%. W Polsce na ten problem wskazało 36% respondentów. Różnica wynosi 8 punktów procentowych. Ukraińscy maturzyści – w porównaniu do polskich – częściej sygnalizowali brak podręczników i materiałów do nauki – odpowiednio 17% i 7% (różnica 10 punktów procentowych). Na brak komputerów i dostępu Internetu w szkole częściej uskarżali się respondenci z Ukrainy (33%) niż Polscy (7%). Różnica wynosi 26 punktów procentowych.

Tabela 2. Trudności występujące w szkole (w proc.)

	Polska	Ukraina
Za dużo zajęć, brak wolnego czasu na rozrywkę	46	48
Za wcześnie zaczynają się zajęcia i za późno kończą	39	30
Zbyt wiele zadań domowych	36	48
Lekcje są źle prowadzone, nie tłumaczy się i nie wyjaśnia materiału	35	6
W klasach panują złe warunki (ciemno, duszno, chłodno)	27	10
Zły kontakt z nauczycielami	26	10
Brak rozrywek poza lekcjami	24	17
Brak warunków do ćwiczeń na WF	16	15
Zły kontakt z kolegami i koleżankami	10	3
Brak podręczników i materiałów do nauki	7	17
Brak komputerów i Internetu	7	33
Inne	3	4

Opracowanie własne

Młodzież polska i ukraińska wskazuje zatem na problem nadmiernej liczby godzin zajęć i brak czasu wolnego oraz złe warunki do przeprowadzania lekcji wychowania fizycznego.

Dane te potwierdzają większy krytycyzm wśród młodzieży polskiej niż ukraińskiej. Polscy maturzyści negatywnie oceniają system szkolny i jego elementy. Uważają, że zbyt długo przebywają w szkole, a w klasach panują niekomfortowe warunki. Co więcej, nauczyciele źle pracują i brakuje dobrej atmosfery między uczniami i nauczycielami. Zdecydowanie łagodniej i mniej

krytycznie oceniają szkolnictwo młodzi Ukraińcy. Narzekają głównie na nadmiar zadań domowych, brak podręczników i ubogą infrastrukturę cyfrową.

Gdyby tak porównać opinie obu grup respondentów, to na ich podstawie można wysnuć wniosek, że polski system edukacyjny funkcjonuje fatalnie, a ukraiński jest zdecydowanie lepszy. Nadal pojawia się jednak pytanie, na ile te wypowiedzi były uwarunkowane czynnikiem kulturowym (wyższy autorytaryzm wśród młodzieży ukraińskiej), a na ile są odzwierciedleniem stanu faktycznego.

Na krytycyzm polskiej młodzieży wskazują też badania Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS), z których wynika, że młodzież krytycznie podchodzi do umiejętności nauczycieli w zakresie tłumaczenia materiału. Aż 45% uważało, iż nauczyciel matematyki nie potrafi dobrze tłumaczyć. 33% uczniów podobną opinię wyraziło o polonistce¹¹.

Maturzystów zapytano również o ocenę wiedzy przekazywanej przez szkołę – czy umożliwi im ona zdanie matury? Wśród polskich respondentów 71% było przekonanych, że zda maturę, a wśród ukraińskich było to już tylko 59%. Analizy pokazują, iż różnice między obiema grupami wynoszą 12 punktów procentowych. Młodzi Polacy, mimo bardziej krytycznej postawy wobec systemu edukacyjnego, mają większą wiarę w jakość wiedzy otrzymywanej w szkole. Częściej żywią przekonanie, że to, czego uczą się w szkole, wystarczy im do zdania matury.

Studia za granicą

Pogranicze charakteryzuje się przemieszaniem kultur, interakcjami i kontaktami indywidualnymi oraz grupowymi z sąsiednim narodem. Obecnie charakter Podkarpacia jako regionu pogranicza jest widoczny najlepiej przez pryzmat przyjazdów młodzieży z Ukrainy na studia do Przemyśla i Rzeszowa. W obu miastach słychać język ukraiński, widać ukraińskie flagi na balkonach wynajmowanych mieszkań i samochody z ukraińską rejestracją. Wydaje się, iż konflikt zbrojny na Ukrainie zwiększył emigrację ukraińskiej młodzieży do Polski. Według danych GUS w roku akademickim 2005/06 było 358 studentów z Ukrainy, w 2010/11 ich liczba wynosiła 1131osób, w 2011/12 zanotowano dalszy wzrost do 1295,

¹¹ *Młodzież 2013*, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa, 2014, s. 24.

a w 2012/13 ich liczba wzrosła do 1644¹². W roku akademickim 2012/13 na Uniwersytecie Rzeszowskim studiowało 80 Ukraińców, a na Politechnice Rzeszowskiej 54. Większość studiuje w Wyższej Szkole Zarządzania i Informatyki oraz Państwowej Wyższej Szkole Wschodnioeuropejskiej w Przemyśle.

Tabela. 3. Czy gdyby pojawiła się taka możliwość, wyjechałby Pan/Pani na studia za granicę? (w proc.)

	Polska	Ukraina
Tak	39	74
Nie	28	12
Nie wiem	33	14

Opracowanie własne

Dane zebrane w trakcie sondażu potwierdzają obserwacje poczynione na ulicach Rzeszowa i Przemyśla. Na pytanie o to, czy wyjechałby Pan/Pani na studia za granicę, pozytywnej odpowiedzi udzieliło 39% polskiej młodzieży i 74% ukraińskiej. Widać, iż prawie dwa razy więcej młodzieży z Ukrainy chciałoby studiować za granicą. Zjawisko jest potencjalnie niepokojące dla władz Ukrainy, gdyż może oznaczać drenaż mózgow. Gdy już ktoś zdecyduje się wyjechać na studia za granicę, to zazwyczaj po ich ukończeniu nie wraca już do kraju pochodzenia.

Wśród polskiej młodzieży dominuje chęć podjęcia studiów w Wielkiej Brytanii (15%), USA (5%) i Niemczech (3%). Pozostałe wybory koncentrują się na krajach europejskich. Maturzyści z Ukrainy zamierzają wyjechać na studia do Polski (26%), Wielkiej Brytanii (23%), USA (19%) i Niemiec (9%). Jak zatem widać, w jednym i drugim przypadku atrakcyjnym miejscem do podjęcia studiów jest Europa Zachodnia oraz Stany Zjednoczone. Co warto podkreślić, wśród ukraińskich maturzystów najpopularniejsza jest Polska, na co wpływa bliskość przestrzenna, podobieństwo kulturowe i językowe oraz niższe koszty utrzymania¹³.

Za pomocą analizy korelacyjnej zostały zidentyfikowane czynniki powiązane z chęcią podjęcia studiów za granicą. Wśród polskich maturzystów ewen-

¹² *Edukacja i wychowanie*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, s. 236. URL: <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-województwie/województwo-879/warunki-zycia-2013-1162/> [dostęp: 1.11.2014].

¹³ Trzeba też dodać, iż młodzież posiadająca Kartę Polaka może uzyskać stypendia rządowe i różne formy pomocy materialnej, co czyni studia w Polsce bardzo atrakcyjnymi. W innym kraju Unii Europejskiej młodzież z Ukrainy nie ma takich przywilejów.

tualny wyjazd na zagraniczną uczelnię był skorelowany z poziomem aspiracji edukacyjnych ($r=0,138$), korzystaniem z korepetycji ($r=0,193$), liczbą książek w domu ($r=0,152$), typem szkoły ($r=0,103$), miejscem zamieszkania ($r=0,114$), wykształceniem ojca ($r=0,140$), pozycją zawodową ojca ($r=0,117$). Wyjazd na studia za granicę rozważali uczniowie z wysokimi aspiracjami edukacyjnymi, o wyższym statusie społecznym, z kapitałem edukacyjnym i kulturowym. Można założyć, iż wraz z integracją europejską zwiększyły się szanse młodzieży na studia i pracę w krajach UE. Z danych wynika, iż polscy maturzyści z tej szansy chcieliby skorzystać. Jednakże – jak pokazują wyniki analizy korelacyjnej – te możliwości odkrywają się głównie przed dziećmi klasy średniej.

Na Ukrainie tylko jedna zmienna okazała się istotna statystycznie. Był to poziom aspiracji edukacyjnych ($r=0,136$). Im wyższy poziom aspiracji edukacyjnych, tym częściej respondenci wyrażali chęć studiowania za granicą.

Tabela 4. Motywy wyjazdu na studia za granicę (w proc.)

Motywy wyjazdu	Polska	Ukraina
W celu uzyskania dyplomu zagranicznego uniwersytetu	54	53
Chęć poznania świata	64	64
Gdyż jest tam wyższy poziom nauczania, można zdobyć lepsze wykształcenie	35	53
Dzięki temu mógłbym/mogłabym wyjechać ze swojego kraju	21	27
Są tam lepiej wyposażone laboratoria i biblioteki	30	19
Łatwiej tam żyć na wysokim poziomie	47	66
Łatwiej można znaleźć pracę	68	51
Można tam łatwiej rozwijać swoje zainteresowania	49	49

Opracowanie własne

Na motywy emigracji edukacyjnej wskazują też wyniki analizy kolejnego pytania. W tym przypadku zapytano, które z motywów emigracji edukacyjnej są najważniejsze dla respondentów. W obu grupach młodzieży największą popularnością cieszył się motyw poznania świata. Na ten czynnik wskazało 64% polskiej i tyle samo ukraińskiej młodzieży. Podobnie było z chęcią uzyskania dyplomu zagranicznego uniwersytetu. W Polsce ten motyw wskazało (54%), na Ukrainie (53%). Zbieżność odpowiedzi w obu grupach wystąpiła

w przypadku przekonania, że za granicą łatwiej rozwijać swoje zainteresowania. Na ten czynnik wskazało 49% Polaków i Ukraińców.

Polscy respondenci częściej niż młodzi Ukraińcy wskazywali, że wyjeżdżając na studia za granicę, liczą na lepiej wyposażone laboratoria i biblioteki. W Polsce na ten czynnik zwróciło uwagę 30% respondentów, a na Ukrainie 19% – różnica wynosi 11 punktów procentowych. Polscy maturzyści częściej też uznawali, że wyjazd na zagraniczne studia ułatwi im zdobycie pracy. Na ten motyw wskazało 68% Polaków i 51% Ukraińców (różnica 17 punktów procentowych).

Młodzież ukraińska częściej sugerowała się tym, że za granicą łatwiej jest żyć na wysokim poziomie. Wśród respondentów ukraińskich na ten czynnik wskazało 66%, a wśród Polaków 47% – różnica 19 punktów procentowych. Ukraińcy znacznie częściej niż Polacy zwracali uwagę na to, że wyjazd na studia za granicę jest motywowany wyższym poziomem nauczania i lepszym wykształceniem – 53% Ukraińców i 35% Polaków (różnica 18 punktów procentowych). W niewielkim stopniu respondenci z Ukrainy różnili się od polskiej młodzieży w ocenie motywu, że wyjazd na studia umożliwia po prostu wyjazd z kraju. Wśród młodych Ukraińców tę odpowiedź wybrało 27%, a wśród polskiej młodzieży 21% (różnica 6 punktów procentowych).

Reasumując, głównym motywem wyjazdu młodzieży na studia zagraniczne była chęć poznania świata i możliwość uzyskania dyplomu zagranicznej uczelni. Można by rzec, że te motywy mają charakter autoteliczny i instrumentalny. Wyprawa do obcego kraju jest szansą na przygodę oraz poznanie innego języka, kultury i ludzi. Uzyskanie dyplomu zagranicznej uczelni może się przydać w staraniach o pracę w kraju i za granicą. Jeśli będzie to dyplom prestiżowej uczelni, wówczas szanse takiego absolwenta na rynku pracy automatycznie się zwiększają. Z kolei przeświadczenie, że zagraniczne studia ułatwiają rozwijanie zainteresowań, wpisuje się w motyw autoteliczny.

Są też różnice, które dały się zaobserwować między młodzieżą z obu państw. Młodzi Polacy częściej uważają, że wyjazd na studia za granicę ułatwi im starania o pracę, a poza tym zagraniczne uczelnie dysponują lepszą infrastrukturą naukową niż na polskich uczelniach. Inaczej do wyjazdów podchodzą maturzyści z Ukrainy, przywiązując większą wagę do

wyższego poziomu życia za granicą oraz wyższej jakości edukacji na zagranicznych uczelniach.

Na zakończenie warto się przyjrzeć opiniom maturzystów na temat umasowienia wyższego wykształcenia, ponieważ wyjazd na zagraniczne studia jest motywowany chęcią zwiększenia swojej przewagi nad konkurencją poprzez zapewnienie sobie dyplomu zagranicznej uczelni.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż w ogóle na studia wybiera się 71% polskiej i 81% ukraińskiej młodzieży. Stąd można zapytać o przyczyny „owczego pędu” polskiej i ukraińskiej młodzieży do podjęcia studiów wyższych. W Polsce – zdaniem maturzystów – wyższe wykształcenie pozwala na uzyskanie lepszych zarobków, uniknięcie bezrobocia, po prostu ułatwia życie. Również na Ukrainie młodzież uważa, że dyplom wyższej uczelni pozwoli uzyskać wysokie zarobki, uniknąć bezrobocia i umożliwi prowadzenie własnej działalności.

Pełna zgodność polskiej i ukraińskiej młodzieży, jeśli uwzględnić odsetki wskazań, wystąpiła w następujących kwestiach. Studia zapewniają zdobycie interesującego zawodu – na ten motyw wskazało 32% młodzieży polskiej i 30% ukraińskiej. O tym, że studia pozwalają uzyskać niezależność i samodzielność, przekonanych było 29% Polaków i 27% Ukraińców. Podobnie maturzyści ocenili zapewnienie przez studia uznania i szacunku ze strony innych ludzi. W Polsce wskazało go 12%, a na Ukrainie 10%. Pełna zgodność wystąpiła też w przypadku stwierdzenia, że dyplom wyższej uczelni daje możliwość wyjazdu do dużego miasta. Zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie na ten czynnik wskazało 19%.

Nieco częściej młodzież z Polski wskazywała, że wyższe wykształcenie zapewnia wyższe zarobki. Odsetek wskazań dla Polaków wyniósł 51%, dla Ukraińców 44% (różnica 7 punktów procentowych). O tym, że studia ratują przed bezrobociem, częściej byli przekonani Polacy (51%) niż Ukraińcy (34%). Różnica wynosi 17 punktów procentowych. Na to, że studia mają umożliwić łatwiejsze życie, częściej wskazywali polscy maturzyści (37%) niż ukraińscy (18%) – różnica 19 punktów procentowych.

Są też motywy, które częściej wskazywali maturzyści z Ukrainy niż z Polski. O tym, że studia mogą zapewnić rozwój intelektualny i samodoskonalenie, częściej byli przekonani Ukraińcy (29%) niż Polacy (20%). Różnica sięga 9 punktów procentowych. Znacznie częściej studia wyższe z możliwością prowadzenia własnej działalności łączyli respondenci ukraińscy (31%) niż pol-

scy (11%). Różnica wynosi 20 punktów procentowych. Analogicznie było ze zwiększeniem szans na pracę za granicą po studiach. W Polsce na ten czynnik wskazało 5%, na Ukrainie 11% (różnica 6 punktów procentowych). O tym, że dyplom wyższej uczelni umożliwi znalezienie lekkiej pracy, przekonanych było 11% Polaków i 16% Ukraińców (różnica 5 punktów procentowych).

Tabela 5. Opinie o powszechności wyższego wykształcenia (w proc.)

Motywy wyjazdu	Polska	Ukraina
Wysokie zarobki	51	44
Uniknięcie bezrobocia	51	34
Zdobycie interesującego zawodu	32	30
Łatwiejsze życie	37	18
Niezależność, samodzielność	29	27
Rozwój intelektualny, samodoskonalenie	20	29
Możliwość prowadzenia własnej działalności	11	31
Możliwość pracy za granicą	5	13
Uznanie, szacunek ze strony innych ludzi	12	10
Możliwość wyjazdu do dużego miasta	19	19
Znalezienie lekkiej pracy	11	16

Opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, iż większe nadzieje z wyższym wykształceniem wiązą maturzyści w Polsce niż na Ukrainie. Być może to efekt tego, że w Polsce szanse po studiach są relatywnie większe niż na Ukrainie. Według rocznika statystycznego w 2010 r. w Polsce w gronie bezrobotnych zarejestrowano 12% osób z wyższym wykształceniem. Na Ukrainie bezrobocie wśród osób z wyższym wykształceniem wynosiło aż 40% i w tej kategorii należało do najwyższych na świecie obok Stanów Zjednoczonych (47%) i Białorusi (51%)¹⁴.

W badaniach przeprowadzonych wśród ukraińskich studentów zapytanych o motywy podjęcia studiów, uzyskano następujące odpowiedzi: chęć zostać wysokiej klasy specjalistą (53%); pozwolą zabezpieczyć dobrobyt materialny (51%); umożliwią podniesienie statusu, pozycji materialnej (38%); przydadzą się w życiu (36%); umożliwiają stanie się człowiekiem kultural-

¹⁴ *Rocznik Statystyki Międzynarodowej*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 178.

nym, dobrze wykształconym (27%); zapewnią krąg ciekawych przyjaciół i kontaktów (14%); nalegali na to rodzice (8%); przedłużają młodość (5%); pozwalają zamieszkać w dużym mieście (5%); umożliwią spotkanie partnera życiowego (3%); pozwolą na kontynuację zawodu rodziców (2%); trudno powiedzieć (16%)¹⁵. Z tych odpowiedzi wynika również, iż młodzież traktuje studia instrumentalnie. Większość młodzieży dzięki studiom chce uzyskać wysoką pozycję zawodową. Tutaj – jak w teorii społeczeństwa kredencjonalnego¹⁶ – dyplom wyższej uczelni traktuje się jako walutę wymienną na różnego rodzaju korzyści socjo-ekonomiczne¹⁷.

Zakończenie

Przeprowadzone przez autora niniejszego artykułu badania pokazały, iż system edukacyjny jest lepiej oceniany na Ukrainie niż w Polsce. Mimo danych PISA, które pokazują wzrost poziomu wiedzy u polskich uczniów, na tle międzynarodowym uczniowie z polskich szkół częściej niż młodzież ukraińska twierdzą, że poziom wiedzy przekazywanej w szkołach jest niski, a nauczyciele źle uczą. Tylko w sprawie oceny warunków socjalnych panujących w szkole zdania są identyczne, co nieco zaskakuje, gdyż w ostatnich latach w Polsce wykorzystano fundusze unijne do poprawy infrastruktury szkolnej. Polska młodzież negatywnie ocenia pracę nauczycieli. Twierdzi, że źle tłumaczy materiał, a nauka odbywa się w złych warunkach, ponadto w szkole panuje negatywna atmosfera. Z kolei ukraińska młodzież zwraca uwagę, że w szkołach brakuje komputerów z dostępem do Internetu oraz zadawanych jest za dużo zadań domowych. Na to, że w szkole jest zbyt wiele zajęć i brakuje czasu wolnego na rozrywkę, zwrócili uwagę wszyscy badani. Jeśli te opinie miałyby być wskaźnikiem skuteczności reform edukacji, to należałoby powiedzieć, iż w Polsce zakończyły się one porażką¹⁸.

¹⁵ S. Szczudło, *Młodzież studencka Ukrainy w społeczeństwie ryzyka*, [w:] P. Długosz, M. Niezgodą, S. Solecki (red.), *Młodzież w społeczeństwie ryzyka*, Kraków 2014, s. 182.

¹⁶ W teorii tej zakłada się, iż system edukacyjny sprowadza się do wystawiania certyfikatów, a nie przekazywania wiedzy. Im większa i wyższa jakość dyplomów, tym wyższa pozycja ich posiadacza na rynku pracy. Społeczeństwo jest oparte na dyplomach i rozdział pozycji społecznych odbywa się na ich podstawie. Rosnąca waga dyplomów prowadzi do ich nadmiernej produkcji i ich inflacji. Motywacje uczniów do zdobywania wyższego wykształcenia wynikają z wymogów kredencjonalizmu.

¹⁷ R. Collins, *The credential society: An historical sociology of education and stratification*, New York 1979.

¹⁸ M. Niezgodą (red.), *Społeczne skutki zmiany oświatowej w Polsce*, Kraków 2011.

Ponad 1/3 polskich maturzystów zamierzała wyjechać na studia za granicę. Większość z nich chce studiować w Wielkiej Brytanii. Prawie 3/4 maturzystów z Ukrainy – gdyby miało taką możliwość – wyjechałoby na studia za granicę, wybierając głównie polskie uczelnie. Zjawisko to nosi miano ukrajinizacji polskiej edukacji wyższej. Pozwala wypełnić ubytki młodzieży na uczelniach wyższych, które są konsekwencją niżu demograficznego w Polsce. Wśród polskich maturzystów o studiach za granicą myśli głównie młodzież z wysokimi aspiracjami i o wyższym statusie społecznym. Są to dzieci klasy średniej, przed którymi otwiera się szansa uzyskania dyplomu zagranicznego uniwersytetu, co potencjalnie zwiększa możliwość zdobycia dobrej pracy na międzynarodowym runku pracy. Wśród ukraińskiej młodzieży jedynie poziom aspiracji był skorelowany z chęcią wyjazdu na studia za granicę.

W obu grupach młodzieży najważniejszymi czynnikami skłaniającymi ją do wyjazdów na studia za granicę były: chęć poznania świata, przygoda, uzyskanie dyplomu zagranicznego uniwersytetu, większe szanse na realizację własnych zainteresowań. Młodzież stawia na przygodę, ale kieruje się również jakością edukacji. Polacy jadą na Zachód, a Ukraińcy do Polski, gdyż według nich w tych krajach jest wyższy poziom edukacji i działają bardziej prestiżowe uniwersytety. Polscy maturzyści byli też przekonani, że studia za granicą umożliwiają dostęp do lepiej wyposażonych pracowni i bibliotek oraz zwiększają szansę na znalezienie pracy. Maturzyści ukraińscy wskazywali z kolei częściej na to, iż studia zagraniczne gwarantują wyższy poziom nauczania, a poza tym za granicą jest wyższy poziom życia.

W dobie umasowienia edukacji wyższej w obu krajach pojawia się pytanie o opinię młodzieży na ten temat. Zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie młodzież jest zgodna co do tego, iż studia zapewniają zdobycie interesującego zawodu, niezależność, uznanie i szacunek, a także umożliwiają wyjazd do dużego miasta. Polscy respondenci częściej są zdania, iż wyższe wykształcenie gwarantuje wyższe zarobki, stanowi zabezpieczenie przed bezrobociem i generalnie daje szansę na łatwiejsze życie. Młodzież ukraińska częściej zwraca uwagę na możliwość rozwoju intelektualnego i lepsze przygotowanie do podjęcia własnej działalności gospodarczej. Polscy maturzyści traktują wyższe wykształcenie jako najlepszą polisę na czasy ryzyka i niepewności¹⁹, a ukraińscy widzą je jako narzędzie emancypacji.

¹⁹ U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka*, Warszawa 2002.

Literatura:

- Beck U., *Spoleczeństwo ryzyka*, Warszawa 2002.
- Collins R., *The credential society: An historical sociology of education and stratification*, New York 1979.
- Drucker P.F., *Mysli przewodnie Druckera*, Warszawa 2002.
- Edukacja i wychowanie*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie. URL: <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-województwie/województwo-879/warunki-zy-cia-2013-1162/> [dostęp: 1.11.2014].
- European Social Survey, baza danych pobrana ze strony: <http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS6e02&y=2012> [dostęp: 29.10.2014].
- Human Development Reports, United Nations Development Programme, [online]. URL: <http://hdr.undp.org/en/data> [dostęp 1.11.2014].
- Landes D.S., *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawa 2005.
- Młodzież 2013*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa, 2014.
- Niezgoda M. (red.), *Społeczne skutki zmiany oświatowej w Polsce*, Kraków 2011.
- Program międzynarodowej oceny uczniów OECD/PISA (Programme for International Student Assessment)*, [online], IFiS PAN, Warszawa 2012. URL: http://www.ifispan.waw.pl/index.php?lang=pl&m=page&pg_id=98 [29.10.2014].
- Rocznik Statystyki Międzynarodowej*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.
- Stadny I., Svityashchuk I., *Zachwiana równowaga. System szkolnictwa wyższego w Polsce i na Ukrainie*, Fundacja Energia dla Europy, 11.08.2013. URL: <http://fedo.org.pl/zachwiana-rownowaga-system-szkolnictwa-wyzszego-w-polsce-i-na-ukrainie/> [dostęp: 23.03.2014].
- Szczudło S., *Młodzież studencka Ukrainy w społeczeństwie ryzyka*, [w:] P. Długosz, M. Niezgoda, S. Solecki (red.), *Młodzież w społeczeństwie ryzyka*, Kraków 2014.
- Trow M., *Reflections on the Transition from Elite to Mass to Universal Access: Forms and Phases of Higher Education in Modern Societies since WWII*, UC Berkeley: Institute of Governmental Studies. URL: <http://escholarship.org/uc/item/96p3s213> [dostęp: 23.03.2014].

System edukacji i studia wyższe w opinii młodzieży pogranicza polsko-ukraińskiego

Artykuł prezentuje wyniki badań sondażowych zrealizowanych wśród maturzystów na pograniczu polsko-ukraińskim na próbie 1301 respondentów. Badania pokazują, iż polska młodzież gorzej ocenia system edukacyjny niż młodzież ukraińska. Studia na zagranicznej uczelni podjęłoby 39% Polaków i 74% Ukraińców. Polska młodzież najczęściej zamierzała studiować w Wielkiej Brytanii, a ukraińska w Polsce. Wyjazd na zagraniczne studia jest traktowany jako przygoda i możliwość poznania świata. Młodzi Polacy uważają, że zagraniczne studia odbywają się w lepiej wyposażonych laboratoriach i zwiększają szansę na podjęcie pracy za granicą. Młodzież ukraińska twierdzi, że studia poza krajem cechują się wyższym poziomem nauczania i pozwalają na wyższy poziom życia. Umasowienie studiów wyższych młodzież tłumaczy chęcią zdobycia dobrze płatnego zawodu oraz dążeniem do uzyskania niezależności, samodzielności. Polska młodzież częściej zwraca uwagę, że studia są najlepszą polisą na czasy ryzyka i niepewności. Z kolei młodzież ukraińska wskazuje, że dyplom wyższej uczelni pomaga w prowadzeniu własnej firmy i umożliwia samorealizację.

Słowa kluczowe: system edukacyjny, postawy, młodzież, aspiracje edukacyjne, pogranicze polsko-ukraińskie.

**The educational system and higher education as seen
by Polish-Ukrainian borderland youth**

The article presents the findings of a survey conducted among school leavers in the Polish-Ukrainian borderland on a sample of 1301 respondents, grouped by nationality. The research indicates that the Polish youth assess the educational system as worse. 39% of Poles and 74% of Ukrainians would take up studies abroad. The Polish youth would study in Great Britain and the Ukrainians in Poland. Studies abroad are perceived as an adventure and an opportunity to experience the world. Young Poles think that studies abroad take place in better-equipped laboratories and increase their chances of finding a job abroad. The Ukrainian youth believe that studies abroad are of better quality and open a path to a better quality of life. The mass uptake of higher education is explained by the will to get a well-paid job and the drive for independence. The Polish youth more often claim that studies are the best solution and a guarantee in uncertain times. The Ukrainian youth more often maintain that a university diploma helps in running their own businesses and enables their self-realisation.

Keywords: educational system, attitude, youth, educational aspirations, Polish-Ukrainian borderland.